

Uloga mo. Anđelka Milanovića u glazbenom odgoju redovnica*

Mirja Tabak, Split

Uvod

Kad je riječ o ulozi mo. Milanovića u glazbenom odgoju redovnica moguće je i potrebno govoriti o:

1. Pedagoškim navlastitostima osobnosti mo. Milanovića općenito i njegovoj skrbi i zauzetosti oko glazbenog odgoja redovnica, te o
2. naučavanju mo. Milanovića o liturgijskoj glazbi prema saborskim odrednicama.

Budući da je u vremenskom razdoblju od 25 godina, u kojem je mo. Milanović vršio službu predstojnika Instituta, od sveukupno diplomiranih slušača (160) najveći broj redovnica (143) s pravom se može reći da je mo. Milanović svoju odgojnu ulogu ostvarivao uglavnom u radu s redovnicama (spomenuti broj diplomiranih odnosi se isključivo na redovite polaznike smjera crkvenih glazbenika te orguljaško-katehetskog smjera).

I. Pedagoške navlastitosti mo. Milanovića i njegova zauzetost oko glazbenog odgoja redovnica

Ove, naoko dvije značajke, jako se isprepliću i nemoguće je o njima govoriti u možebitnoj isključivosti, jer su značajke i navlastitosti njegova duha općenito i njegov udio u formiranju budućih predvoditelja liturgijskog slavlja u župnim ili redovničkim zajednicama, nužno odraz cjelovitosti njegove osobe koja se trajno očitovala u neumornom nastojanju oko unapređenja liturgijske glazbe u hrvatskom narodu. A bio je svjestan da je to moguće postići jedino kroz temeljitu glazbenu izobrazbu, posebice liturgijsku. O nužnosti studija crkvene glazbe govori i piše, misleći pri tom prvenstveno na svećenike i redovnice. Ne zanosi se idejom da bi svi oni koji bi se crkvenom glazbom bavili trebali biti glazbeni geniji, nego "neka budu dobri i hotni profesori crkvene glazbe te pravi svećenici i redovnici".¹ O potrebi povjeravanja vođenja liturgijskog pjevanja sestrama ne navode ga samo okolnosti u kojima se našla hrvatska Crkva u posaborsko vrijeme, nego i svijest o naravnim sposobnostima ženskog bića u pastoralnom radu: "Držim", veli on, "da bi se naš pastoralni rad, osobito poučavanje vjeronauka i crkvenog pjevanja, morao polako preorijentirati na pripomoć časnih sestara... Gospodin Bog je ženskima dao specijalan dar sposobnosti za rad s djecom više nego nama muškima."²

U susretu s poglavaricama redovničkih zajednica glavna briga mo. Milanovića bila je uvijek poticati ih da se redovničkom podmlatku omogući početna glazbena izobrazba kako bi došla do izražaja darovitost pojedinih te se izravnije mogle usmjeriti prema temeljitom studiju crkvene glazbe. Nije manje važnim držao ni solidnu glazbenu pouku svih članica redovničkih ustanova, svjestan da je glazba onaj čimbenik u životu koji pomaže duhu

uzdići se prema Bogu, prijateljevati s drugima, proširiti i uljepšavati vlastite horizonte. Iz ovih pobuda javila se potreba za pripremanjem "Priručnika za glazbeni odgoj u redovničkim novicijatima" koju je mo. Milanović svojski podržao i ostvario uz pomoć drugih profesora Instituta. Izdavanje ovog "Priručnika" godine 1980. označilo je svakako početak ozbiljnijeg uvođenja sistematske glazbene pouke u prvotni redovnički odgoj što su sve redovničke zajednice ocijenile korisnim i dragocjenim pothvatom.

Preuzevši predstojništvo na Institutu za crkvenu glazbu u Zagrebu sa svom širinom duha, svom skrbi i ljubavlju prihvaćao je mo. Milanović (za nas je postojao samo kao Maestro!) generacije i generacije sestara. Bio je u pravom izvornom smislu grčke riječi (paidagogos) pedagog, tj. onaj koji je povjerenog mu učenika vodio i pratio kako za vrijeme studija, tako i nakon studija, u pastoralu.

Moglo bi se reći da smo svi mi, koji smo mu se po glazbi približili, postali dio njega, njegove brige i radosti, a mi smo tu njegovu blagohotnu pratnju snažno osjećale. Svojom istančanošću duha umio je Maestro to svoje suživljavanje u suputništvo s nama na razne načine očitovati: u bodrenju, u poticanju, u očinskim savjetima, u razumijevanju pogrešaka, u suosjećanju u poteškoćama, u djetinjem radovanju u svakom našem uspjehu... Kad se tako očitovana njegova blagost naočigled činila pretjeranom, ili možda nedostatno odgojnom, on je bio siguran da ljubav mora biti iznad svega. Ljubav je bila njegovo jedino mjerilo ispravnog ponašanja, koje je bilo pokazateljem da je ljudski odnošaj, poštivanje osobnosti drugoga i razumijevanje prema drugom bilo najboljim sredstvom za postizanje cilja i na stručnom području.

S ponosom i dostojanstvom naglašavao je i svjedočio uzvišenost i ljepotu svećeničkoga i redovničkog poziva kojemu glazbena liturgijska umjetnost samo upotpunjuje sklad i pomaže dubljem poniranju u vječni sklad svega stvorenoga u Bogu Stvoritelju. Nema svečanoga liturgijskog bogoštovlja bez prava liturgijske glazbe koja zahtijeva posvećenje čitavog života. Ove ili slične riječi neumorno je ponavljao: "Vi ćete ovoj uzvišenoj službi posvetiti velik dio svog života, vremena, zanimanja, svojih snaga i rada, pače i čitav svoj život. Kako je lijepo, divno i uzvišeno ovo zanimanje za časnu sestru redovnicu koja se sva Bogu posvetila!"³

Istinitost svojih riječi potvrđivao je vlastitim životom sjedinjujući u cjelovitoj svojoj osobnosti ljudsko, duhovno i umjetničko.

II. Saborske odrednice o liturgijskoj glazbi u naučavanju mo. Milanovića

Predstojništvo Instituta za crkvenu glazbu bilo mu je povjerenom u vrlo rizičnom razdoblju Crkve, u posaborskom vremenu, ali je ta činjenica samo povećala njegovo odgovorno zauzimanje za unapređenje istinske liturgijske glazbe u našem narodu. Sa svom ozbiljnošću proučavao je koncilске dokumente i upute papa o svetoj glazbi, vjerno ih tumačio i zahtijevao da se u liturgiji

primjenjuju. U ispravnost svog puta, utemeljenog na stavu Crkve, bio je čvrsto uvjeren i u njemu nepokolebljiv pa je tu svoju sigurnost i neustrašivost prenosio i na nas, njegove slušače. Znao je da prave liturgijske glazbe ne može biti ako se ne poštivaju osnovni principi pri njezinu stvaranju i izvođenju. Moglo bi se reći da je moto svih njegovih govora i savjeta temeljen na riječima pape Pavla VI. upućenih redovnicama koje predvode liturgijsko pjevanje. "Htjeli bismo vam uputiti jednu preporuku a ta je: da bude za vas i za vaše duše glavna briga *sensus Ecclesiae* bez kojega pjevanje, umjesto da pomogne spajati duše u ljubavi, lako može postati izvor neugodnosti, rastrganosti, napuklina sakralnoga, pače i podjela u samoj Zajednici vjernika."⁷⁴

Ovaj "*sensus Ecclesiae*" prema papi Pavlu VI., a to je bilo i duboko uvjerenje mo. Milanovića, znači:

- 1) Život u poslušnosti, molitvi i dubokom nutarnjem životu,
- 2) temeljito proučavanje koncilskih i papinskih dokumenata o svetoj liturgiji,
- 3) razbor u odabiranju liturgijske glazbe.

Ovo troje uzimam kao polazište onog što je Maestro naučavao, sam prakticirao i životom svjedočio. Nemoгуće je ukratko prepričati sve što je prenosio svojoj generaciji (bile su to uglavnom manje ili veće skupine sestara, uz pokojeg svećenika ili laika). Poslužiti ću se ovdje njegovim govorima prilikom podjele diploma budući da je u njima na njegov jednostavan, dubok, prođuhovljen, ozbiljan i zanosan način bilo sročeno ono što nam je "udahnjivao" i s čim je svoje slušače želio uputiti na "teren": "Sada počinje veliko polje vašega rada. Velike prekretnice II. vaticanskog sabora o reformi crkvene glazbe čekaju na vas. Crkva i Domovina mnogo od vas očekuju. Vi ćete biti pioniri te reforme u narodu, na korovima naših crkava, po našim srednjim i bogoslovnim školama i redovničkim novicijatima. Oči svih su uprte u vas. Velika je uloga crkvenog glazbenika u liturgijskom životu katoličke Crkve..."⁷⁵

- 1) "*Sensus Ecclesiae*" u poslušnosti, molitvi i dubokom nutarnjem životu

Samo potpuno predanje Bogu u poslušnosti i vjernosti Crkvi može dati visoke i uzvišene razloge glazbenoj djelatnosti u liturgiji. Koliku je važnost Maestro pridavao zdravom duhovnom životu kao temelju pravog liturgijskog pjevanja i svake raspjevanosti duha, svjedoče i njegovi brojni članci bilo pisani, bilo prevedeni kojima je nastojao poticati sestre na skladnost života i uzvišene službe: "Vaše pjevanje neka bude odraz pobožnih i čistih duša koje svjedoče prisutnost viših vrijednosti i vode životu: onom životu što ga ima i dariva jedino Krist koji je put, istina i život... Nastavite pjevati držeći pjevanje molitvom: usavršujte ga i prihvatite trud što ga priprema zahtijeva... Temeljni uvjet vašeg rada neka uvijek bude ljubav; tako će vaše pjevanje uistinu postati apostolat dobra za duše."⁷⁶

Uvijek s novim zanosom i svježinom govorio je o veličini poslanja redovnice kojoj je povjereno vođenje liturgijskog pjevanja po kojem same poniru u tajnu otaj-

stava, a u tome i drugima pomažu. "Redovnice su se potpuno posvetile Kristu i na sebe preuzele najuzvišeniji cilj da vode pjevanje u obnovljenoj liturgiji. One se sjedinjuju u Kristovoj ljubavi, žive u sjeni i blizini uzvišenih otajstava, sa sobom nose odsjaj veselja i sjajnu zraku mira, tako da bi najprije mogle preobraziti vlastiti duhovni život i zatim utjecati na nutarnju izgradnju kršćanske zajednice."⁷⁷

Na poseban način isticao je važnost uzorna života, radosnog služenja i čistoće duše: "Budite svjetionici radosti, lučonoše dobrote i svjetla Kristova. Vaše duše nek uvijek ostanu goruće i čiste da bi vaša usta te usta vaših pjevača i prisutnih vjernika zavazda bila spremna pjevanjem slaviti Boga."⁷⁸

- 2) "*Sensus Ecclesiae*" znači temeljito proučavanje koncilskih i papinskih dokumenata o svetoj liturgiji

"Zakoni o liturgijskoj glazbi" bio je jedan od brojnih predmeta koje je Maestro na Institutu predavao, a trajao je samo 2 semestra. No, on je na nenametljiv i diskretan način koristio svaku priliku i trajno isticao važnost poznavanja odrednica II. vaticanskog sabora o liturgijskoj obnovi: "Moraju vam biti jasne ideje o naravi i kvalitetama što ih posjeduje liturgijska glazba ako želi postati dostojna liturgijske službe."⁷⁹

Budno je pratio u našem i stranom tisku ono što bi se odnosilo na liturgijsku glazbu. Te bi članke donosio, tumačio, na njih se kritički osvrtao stvarajući tako u svojim slušačima zdravi mentalitet i smisao za razborito razlučivanje u pitanjima crkvene, osobito liturgijske glazbe. Nastojao je posvijestiti nam potrebu i trajnog proučavanja glazbenih znanosti, posebno opet liturgijske glazbe, imajući na umu prilagođenost Crkve u prostoru i vremenu, tradiciji i kulturi, ljubomorno pazeći da liturgijska glazba ne izgubi ništa od svog umjetničkoga i duhovnog sklada. "Preporučam vam" govorio je "da nastavite i nadalje popunjavati i usavršavati vaše glazbeno znanje produbljanjem i daljnjim proučavanjem glazbenih znanosti. Imate divni i misteriozni dar što vam ga je Bog dao, da pretvarate ljudski osjećaj u pjevanje, da prilagodite riječ u zvuk. Dajte Crkvi i novoj liturgiji umjetnički izraz u savršenom i plodnom skladu s visokim ciljem i zahtjevima svečanoga katoličkog kulta."⁸⁰

- 3) "*Sensus Ecclesiae*" znači razbor u odabiranju liturgijske glazbe

Za ovaj "*sensus Ecclesiae*" Maestro je pokazivao najviše bojazni. Na temelju osobnih iskustava znao je s koliko se energije potrebno boriti za izbor prave liturgijske glazbe. Nastojao je stoga da se veliko blago katoličke Crkve rimskog obreda — gregorijanski koral, polifonija i pučko pjevanje — najprije dobro upozna, zavoli, te s dubokim uvjerenjem iz onog što se nudi — uključujući i glazbu modernog karaktera — učini oprezan i pametan izbor glazbe za liturgijsku upotrebu. Na sebi svojstven način uporno i odvažno odvrćao bi od subjektivnog pristupa i osobnog ukusa pri izboru liturgijske glazbe.

Govorio je: "Čuvajte se površne, sentimentalne i personalne mode u liturgijskoj glazbi ako želite uživati u molitvi Crkve... U postkoncilskoj liturgijskoj glazbi treba

znati cijeniti ono što je lijepo, novo i vitalno, ono što suvremena Crkva želi prenijeti od koljena do koljena na kršćanski narod."¹¹ Bilo bi netočno zaključiti da je Maestro bio protiv novoga umjetničkog izraza u glazbenoj umjetnosti. Naprotiv, zauzimao se za prilagođavanje liturgije današnjem vremenu i čovjeku ovoga vremena, ali se ta prilagodba morala događati unutar principa trajne vrijednosti, ljepote i istine koje su "iznad vremena i prolaznosti, uvijek lijepe, svježije i moderne... Neka vaša 'moda' bude obnovljena euharistijsku službu obavljati pjevanjem prema najnovijim smjericama II. vatikanskog sabora za koje je Crkva dala jasne odredbe."¹² Bio je uvjeren da vjekovna tradicija crkvene glazbe kao i obnovljena liturgijska glazba ima siguran temelj u crkvenom učiteljstvu. S ovom sigurnošću odvažno i optimistički borio se protiv svakog pomodarstva gotovo uvjeren u pobjedu svoju i svih onih koji su za kriterij uzeli vjernost saborskim odrednicama. Ovaj svoj stav i nesvjesno je prenosio i na nas te svaka sestra koja se od ovih načela udaljavala osjećala se gotovo malim "odmetnikom" ne nalazeći dublje opravdanje za dopuštenje lagane glazbe u liturgiji, osim onih principa linije manjeg otpora, nepoučenosti i nedovoljno odgojena ukusa za duhovno i umjetničko.

Završne misli

Na kraju, usuđujem se reći u ime svih sestara koje su prošle kroz Institut, da smo imale veliku sreću što smo mo. Milanovića imale za učitelja kako u glazbenoj umjetnosti tako, i još više, u plemenitosti, jednostavnosti, dobroti, širini i svježini duha, nesebičnosti, neumornosti, a nada sve u ljubavi za istinsko i lijepo. Za sve ovo trajno smo mu zahvalne. Vjerujemo da u savršenom skladu slavi nebesku liturgiju u čijem je predokusu trajno bivovao u ovom životu. Njegov "nenajavljeni" odlazak od nas ostavio nam je u zadatku primjer bogato življenog života. Bio je primjer velikana koji nije bio velik samo zato što je ostavio velika djela, nego zato što je iza sebe ostavio — PRAZNINU!

* Ovo je predavanje održano na komemoraciji u povodu prve obljetnice smrti mo. Milanovića — u Sinju 17. travnja 1991.

BILJEŠKE:

- 1 Oproštajni govor provincijala fra Šimuna Šipića, *Vjesnik franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*, XXXIX, 1990., 2, 86.
- 2 Isto.
- 3 Josip Korpar, *Iz rada Instituta za crkvenu glazbu*, Zgb., Sv. C. LI, 1981, 3, 76.
- 4 Papa Pavao VI. redovnicama koje su zadužene da vode liturgijsko pjevanje, Zgb., Sv. C. XLI, 1971, 2, 33.
- 5 Institut za crkvenu glazbu u Zagrebu, Đuro Tomašić, Sv. C. XL, 1970., 2, 56.
- 6 A. M.: *Što Majka Generalica misli o crkvenom pjevanju*, Zgb., Sv. C. XLII, 1972, 2, 62.
- 7 Ivan kard. Villot, *Uloga crkvene glazbe u liturgijskoj obnovi*, Zgb., Sv. C. XLIV, 1974, 4, 70.
- 8 Josip Korpar, *Iz rada Instituta za crkvenu glazbu*, Zgb., Sv. C. XLVIII, 1978, 4, 112.
- 9 Isto.
- 10 Isto, Sv. C. XLVII, 1977, 3, 80.
- 11 Isto.
- 12 Isto.

Životno djelo maestra Anđelka Milanovića Izak Špralja, Zagreb

Pedesetak godina radosnog darivanja (od 1942. do 1988) redovnika i svećenika, profesionalnoga crkvenog glazbenika, maestra Anđelka Milanovića, franjevca (Provincije Presvetog Otkupitelja) oblikovao je fra Šimun Šipić, provincijal u riječi: "Bio je čovjek koji se mogao nazvati 'Aleluja'". Njegov život je to mogao postati, jer su dar njegova života na osobiti način resile dvije vrline: franjevačka jednostavnost i kraljica kreposti — razboritost. U njegovu razborito provedenu životu nisu ga zarobile laskave pohvale i ponude onih koji su ga slušali pjevati, niti su ga poremetili životni izazovi: vrijeme u kojem se (ni)je moglo raditi, zahtjevi koji (ni)su bili u skladu s njegovim životnim planovima i sl. Nije usmjeravao (kao redovnik) način svoga življenja i djelovanja, ali je mirno i razborito prihvatio svaki životni izazov, a životne obveze znao je živjeti i omogućiti drugima da žive, radovati se svojem i životu drugih, biti radost onima s kojima je živio.

Tijek njegova životnog djelovanja, uz male iznimke (bio je tajnik Provincije i poglavar — gvardijan samostana u Makarskoj), usmjeravale su djelatnosti povezane s crkvenom i liturgijskom glazbom. Mogli bismo ga podijeliti u dva dijela. Najprije je (22 godine djelovanja) bio zaokupljen potrebama svoje redovničke zajednice (brinuo se za liturgijsko-glazbenu kulturu bogoslova) i liturgijskih slavlja zajednica vjernika gdje je živio (pripremao je zborove za svečana liturgijska slavlja). U to su doba planovi za rast glazbene kulture u našoj Crkvi, a i neka ostvarenja (skladateljska djela i potpisivanje hrvatskog teksta pod gregorijanske napjeve za Veliki ili Sveti tjedan i sl.) bili plod njegova druženja sa školskim drugom i prijateljem pok. A. Vidakovićem. Nakon smrti A. Vidakovića nastavio je Vidakovićevo djelo na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, postao je drugi predstojnik i profesor na Institutu za crkvenu glazbu istog Fakulteta, prihvatio je obvezu uređivati časopis za duhovnu glazbu s glazbenim prilogom "Sv. Cecilija" itd.

U vrijeme djelovanja u Zagrebu obnovio je školu Instituta za crkvenu glazbu, održano je desetak tečajeva za crkvene glazbenike i desetak znanstvenih i komemorativnih skupova te savjetovanja s učiteljima glazbe naših crkvenih učilišta, istodobno je objelodanjeno dvadesetak zasebnih glazbenih izdanja, sedamdesetak brojeva časopisa "Sv. Cecilija", dogodilo se više od stotinu nastupa zborova (ženskog i mješovitog) Instituta... Neposredno poslije dolaska u Zagreb Milanović je upriličio pohvalbu (kolaudaciju) orgulja s koncertom (mehaničke orgulje, dar Karitasa, prvom predstojniku), "izmoljene" su potom za Institut još jedne elektrofonске orgulje, kupljeno je više glasovira itd. Za sav taj rad i rast trebalo je imati suradnikâ u domovini i inozemstvu, trebalo je potaći brojne voditelje naših pokrajinskih Crkava i redovničkih poglavarica(-ara) da osiguraju rast glazbene kulture naše Crkve (novi učitelji i učenici na Institutu za crkvenu glazbu) i sl.